

Johanna Susanna van Marle, bastaard- dochter en bakkersvrouw

door Johan Kuijman

De zorg voor armen en zieken, weduwen, wezen en ongehuwde moeders was van oudsher een taak voor de kerk, dat wil zeggen de diaconie, doch in de 18de eeuw nemen de burgerlijke overheid en welgestelde families geleidelijk aan de verantwoordelijkheid hiervoor over. Er worden bijvoorbeeld algemeen geldende maatregelen, zogenaamde plakkatens, afgekondigd en welgestelde burgers stichten hofjes en proveniershuizen.

Johanna Susanna van Marle was de dochter van een ongehuwde moeder in de tweede helft van de 18de eeuw in Kampen. Haar levensloop illustreert de sociale verhoudingen in die tijd en hoe er maatschappelijke hulp werd geboden. De financiering van de hulpverlening is altijd een vraagstuk. In dit geval is er een bijzondere oplossing met een levenslang gevolg. Zo loopt dit sociale drama tenslotte toch nog tamelijk goed af.

De basis voor dit verhaal vormen bewaard gebleven administratieve en zakelijke documenten, zoals het notulenboek van de kerkenraad van IJsselmuiden, doop- en huwelijksinschrijvingen, akten en testamenten en stukken uit de militaire administratie. Ik heb ook geprobeerd daarachter de onderlinge persoonlijke verhoudingen te ontwaren; dat is dus mijn interpretatie.

Een ongelukje en een borgstelling

Op 20 maart 1767 ontvangt Aernout Duircant, predikant van IJsselmuiden van schout Veen een borgstelling afgegeven door de heer Berent van Marle, burgemeester van de stad Kampen, ten behoeve van Barta Telderman, afkomstig uit Deventer. Zij heeft bij hem als meid gediend en is nu zwanger geraakt zonder getrouwd te zijn. Hij neemt met het afgeven van de borgstelling de verantwoordelijkheid en de aansprakelijkheid op zich voor wat er in zijn huis gebeurd is. Barta Telderman woont nu in IJsselmuiden in huis bij Gerrit Polman. De zaak wordt in de kerkenraad besproken. Dit is bijzonder: de borgsteller is geen kerkelijke gemeente, waarbij een zesjarige borgtocht voldoende is, maar een particulier. De kerkenraad verlangt daarom extra zekerheid: de heer Van Marle moet niet alleen persoonlijk borg staan, maar

Kampen met de oude IJsselbrug, tekening door Pieter Remmers (1744-na 1810). Collectie SNS Historisch Centrum.

ook zijn erfgenamen, want de borgstelling moet niet voor slechts zes jaar gelden, maar voor altijd. Bovendien moeten niet alleen de personen garant staan, ook de goederen moeten dienen als zekerheid.

Dit schrijft de predikant op 27 maart aan de drost baron Pallandt. Deze brief wordt dezelfde dag met de middagschuit naar de drost verzonden. De veerdienst op Zwolle is betrouwbaar, hij vaart op vaste tijden en vervoert ook de post. Op 29 maart, om half acht 's avonds, ontvangt de predikant het antwoord van de drost: de kerkenraad zou er voorlopig toch wel genoeg mee kunnen nemen; later zal er nog wel gelegenheid zijn om de zaak nader te bespreken. Kennelijk heeft de drost andere zaken af te handelen. De drost is wel van plan binnenkort naar Kampen te komen, maar wegens drukke bezigheden moet hij die reis uitstellen.

Op 26 april is nog steeds niets van de drost vernomen, daarom zal twee dagen later een afvaardiging van de kerkenraad naar de schout en eventueel naar de drost gaan om hun antwoord te vernemen. De drost stuurt een aangepaste versie van de borgstelling, die op 4 mei in de kerkenraad wordt besproken. Men vindt er nog enige bezwaren in, die aan de schout worden gemeld. De verder aangepaste versie wordt op 10 mei besproken; men kan er met enige tegenzin in berusten. De tekst luidt:

‘Alzo volgens de publicatie van Ridderschap en Steden van den 3den Maart

IJsselmuiden met trekvaart naar Zwolle, detail van: 'Caerte van de vrijheyd der stad Campen' uit 1724. Collectie Stadsarchief Kampen K000872.

1767, zal geen onvermogene uit de eene plaats naar de andere vertrekken, en zich aldaar met ter woon nederzetten, zonder vooraf sufficientie cautie (=voldoende zekerheid) gesteld te hebben, dat nog zij zelf, nog na hun overlijden, derzelve kinderen zullen komen tot laste van den armenstaat of diaconie, en de Bartha Telderman thans te IJsselmuiden haar intrek en woning genomen heeft bij Gerrit Polman, zo verklaare ik ondergeschrevene, door deze niet alleen voor mij zelve, maar ook voor mijne erfgenamen, mij te verbinden, dat gemelde Bartha Telderman nog (=noch) het kind, dat uit haar staat geboren te worden, ooit of immer meer zal komen tot laste van de diaconie of armenstaat van IJsselmuiden, en dat ik dus de gemelde diaconie of armenstaat ten allen tijden wegens alle hinder en schade zal indemniceren (=schadeloos stellen), en vrij waren. Daar voor onder renuntatie van alle exceptien (=zonder enige uitzondering), mij en mijne goederen verbindende, met dat effect als of zulks gerichtelijk geschied was. Kampen den 9 Mei 1767.' Was getekend, B. van Marle.

Kortom: Berent van Marle stelt zich persoonlijk en zijn erfgenamen garant voor alle kosten die de diaconie nu en in de toekomst ten behoeve van Barta Telderman en haar nog ongebooren kind zou moeten maken, met als zekerheid al zijn goederen.

De kerkenraad is er toch nog niet gerust op dat hiermede altijd alle kosten voor het onderhoud van Telderman en haar nu nog ongeborn kind vergoed zullen worden, maar de schout overtuigt hen ervan dat de diaconie niet voor wezenlijke moeilijkheden te vrezen heeft. Op 24 mei wordt dan ook officieel in een kerkelijk besluit vastgelegd dat de borgstelling van 9 mei 1767 aanvaard wordt.

Het is een meisje!

De borgtocht is nu geregeld; nog net op tijd! Want dan komt op 19 juni 1767 Gerrit Polman rond half tien de predikant melden, dat Barta Telderman anderhalf uur eerder is bevallen van een dochter.

Het is de gewoonte dat een kind van een ongehuwde moeder door de moeder zelf ten doop wordt gehouden. Barta verzoekt de drost van deze verplichting te worden ontheven, omdat zij zeer zwak is en het nog geruime tijd zal duren voordat zij genoeg hersteld is, terwijl ook haar baby zeer zwak is en dan wellicht ongedoopt zou sterven. Zij vraagt dan ook of een ander haar kind ten doop mag aanbieden. De drost staat dit verzoek toe.

Dan wordt op 5 juli 1767 het kind van Barta Telderman gedoopt, als vader wordt opgegeven Jan Marcus van Marle. Het meisje krijgt de naam Johanna Susanna van Marle. Jan Marcus (geboren 1723) is de jongste zoon van de burgemeester; dit verklaart waarom deze de borgstelling heeft afgegeven. Hij erkent hiermee het vaderschap en verbindt zich impliciet tot betaling van ondersteuning of alimentatie.

Berent en Jan Marcus van Marle

Berent van Marle is lid van de Raad of Vroedschap tussen 1724-1739 en van 1744 tot zijn dood in 1767 en in die periodes bij toerbeurt burgemeester.

Ook heeft hij een functie in de landsverdediging. Op 7 december 1728 wordt hij door de Staten-Generaal benoemd tot commies van 's Lands Magazijnen te Kampen. Dit houdt in dat hij schepen moet huren ten dienste van de generaliteit, moet zorgen voor transport van troepen, voor de aanwezigheid van materieel en oorlogstuig en dergelijke en verder alles moet doen wat ten dienste van de generaliteit zal zijn.

Jan Marcus van Marle kiest al jong voor een militaire loopbaan bij de cavalerie. Hij wordt in 1746 aangesteld als sous-lieutenant bij het regiment Graaf van Rechteren¹ en tot ritmeester bevorderd op 23 oktober 1766.

Hij wordt voortdurend overgeplaatst; in 1766 is hij gelegerd in Nijmegen en in 1767 in Breda. Daartussen is hij kennelijk even in Kampen op verlof geweest.

Helaas ontstaan er al snel problemen. De familie Van Marle betaalt het kostgeld voor Barta na oktober niet meer. Burgemeester Berent van Marle wordt ziek en overlijdt op 21 december 1767. Gerrit Polman zoekt begin januari 1768 advies bij de heer fiscaal Sandberg en de procureur (=advocaat) Van Slangenburgh. Deze vragen om een kopie van de borgstelling door wijlen de heer en burgemeester B. van Marle.

Vervolgens verschijnen in de kerkenraadsvergadering van 7 februari 1768 Barta Telderman en ook Gerrit Polman. De laatste verzoekt de diaconie het kostgeld van dertien weken zo snel mogelijk uit te betalen, omdat de ritmeester J.M. van Marle zich niets meer van Barta en haar kind schijnt aan te trekken. De diaconie wijst zijn verzoek af. De diaconie is geen partij. Zijn eis moet door de civiele rechter worden behandeld.

Probeert Van Marle zich aan zijn verplichtingen te onttrekken?

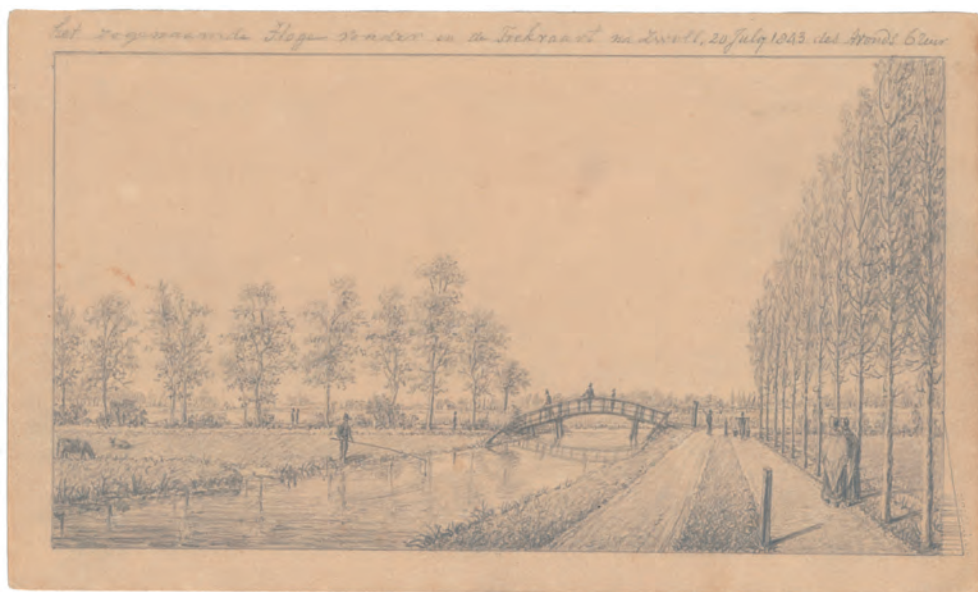
De oude heer Berent van Marle is overleden en de familie, onder wie de broers Jan Marcus en Evert Hendrik, is in Kampen samengekomen, ongetwijfeld met het oogmerk de boedel te verkopen en te verdelen. Daarmee zou de diaconie dus haar zekerheid verliezen om eventuele schade vergoed te krijgen.

De ritmeester Jan Marcus van Marle wordt gevraagd opening van zaken te geven. Op 10 februari verzekert hij de predikant dat de goederen niet zullen worden vervreemd voordat er voldoende zekerheid is gegeven. Doch op 23 februari komt het bericht binnen dat de familie Van Marle het goud en zilver reeds onder elkaar verdeeld heeft, dat over acht dagen de roerende goederen en twee dagen later de huizen en andere onroerende goederen verkocht zullen gaan worden. Van de belofte door de ritmeester op 10 februari gedaan is dus niets terecht gekomen!

Op 25 februari vraagt een afvaardiging van de kerkenraad de gebroeders Van Marle hoe zij denken de belofte van Jan Marcus van 10 februari gestand te doen, maar zij krijgen 'een gansch onvoldoend en onvriendelijk antwoord'. Nu begint het er om te spannen!

Een hogere instantie ingeschakeld

De volgende dag (26 februari) gaat een afvaardiging naar de landdrost baron Van Pallandt in Zwolle. Deze vraagt een request (=bezwaarschrift) in te dienen, waarop hij ten spoedigste zal oordelen. Bij terugkomst van de afvaardiging schrijft de predikant een brief die diezelfde dag met de middag-schuit wordt verzonden. Zij leggen de situatie uit en vervolgen: 'Burgemeester B. van Marle is enige tijd geleden overleden en de erfgenamen zijn nu van plan

'Het zogenaamde Hoge Vonder en de Trekvaart na Zwoll, 20 July 1843 des Avonds 6 uur.' De plaats waar de Trekvaart rechtsaf buigt in de richting van Oosterholt. Langs deze vaart vervoerde de trekschuit volgens een vaste dienstregeling mensen, goederen en de post tussen Kampen / IJsselmuiden en Zwolle. Potloodtekening door Dirk Boele. Collectie Stadsarchief Kampen K001800-08.

om op 1 maart de roerende goederen bij een publieke verkoop te vervreemden en enige dagen daarna de vaste goederen te verkopen. Zij trekken zich daarbij niets aan van het feit dat deze goederen als zekerheid dienen voor de genoemde borgtocht. Omdat de heer med.dr. E.H. van Marle in Zaandam in Holland woont en de ritmeester J.M. van Marle als officier het garnizoen moet volgen hebben zij hier niets meer te zoeken. Zij kunnen zich dan van deze borgtocht niets meer aantrekken, omdat de onderliggende zekerheden niet meer voorhanden zijn. De bestuurders van de diaconie verzoeken u dan ook er voor te zorgen dat de voorgenomen verkopen niet doorgaan, of andere regelingen te treffen, zodat de armenkas ten allen tijde schadeloos zal blijven zoals in de borgtocht is beschreven.' In de kantlijn schrijft baron Van Pallandt: 'Doorgezonden aan de aangeklaagden om hierop te antwoorden op 28 maart aanstaande ten mijnen huize te Zwolle.'

Op 2 maart is er nog steeds geen antwoord van de drost binnengekomen. Het beslag op de roerende goederen is reeds onmogelijk geworden. Wie moet nu de verkoping van de onroerende goederen beletten? Er wordt weer een brief naar de drost gestuurd met de vraag: zullen wij beslag leggen of doet U het? Er is ook een brief binnengekomen van de heer Van Slangenburgh, procu-

reur en zaakwaarnemer van Barta, gedateerd 1 maart. De predikant had Barta voorgesteld zelf de verkoping te verbieden via haar zaakwaarnemer. Doch deze weigert en stelt dat dit de taak van de diaconie is. Deze heeft aanvankelijk de familie Van Marle aansprakelijk gesteld, maar doet nu niets om die aanspraken af te dwingen.

's Avonds komt nog een brief van de drost binnen: 'Ik heb dinsdag 1 maart het request van 28 februari goedgekeurd en verzonden. Ik twijfelde er niet aan dat u dat wel ontvangen zou hebben.' De reden dat de brief van de drost niet ontvangen was, werd nagevraagd bij de veerschipper, doch kon niet worden achterhaald. Er wordt diezelfde avond weer een aangepast request aan de drost gebracht, met de vraag deze direct goed te keuren en aan de bringer mee terug te geven.

De predikant ontvangt op 3 maart 's morgens om half acht reeds het antwoord met de aantekening dat er op maandag 28 maart uitspraak zal worden gedaan. 's Middags om half 2 komt ritmeester Van Marle bij de predikant en verklaart dat burgemeester Van Knuth de waarborg overneemt. 's Avonds om 6 uur komt de kerkenraad weer bijeen en namens deze schrijft ds. Duircant een brief aan burgemeester W.F. van Knuth om zo ras mogelijk de overgenomen borgtocht in orde te maken en aan te geven waar en wanneer dit zal geschieden. Deze brief wordt hem direct gebracht, maar hij moet dat eerst nog met Van Marle bespreken. Dus weer uitstel.

De volgende morgen, 4 maart, vragen twee leden van de kerkenraad Van Knuth op de man af of hij de borgstelling accepteert, maar zij krijgen geen bevestigend antwoord. Tijdens de kerkenraadsvergadering 's middags komt een brief van Evert Hendrik van Marle met daarbij een akte waarin burgemeester W.F. van Knuth, alsmede de advocaat G.A. Herweijer zich borg stellen voor de schulden en lasten van de overleden Berent van Marle, die binnen een jaar en een dag mochten worden kenbaar gemaakt.

In de kerkenraadsvergadering van 6 maart wordt deze borgstelling voorlopig aanvaard. De volgende dag wordt dit besluit aan de broeders Van Marle overhandigd. Ritmeester Van Marle tekent voor ontvangst.

Uitspraak van de drost

Op 28 maart doet de drost uitspraak over het request van de kerkenraad. Een afvaardiging van de kerkenraad die bij de broeders Van Marle heeft geïnformeerd naar hun reactie rapporteert 's avonds aan de predikant dat 'de diaconie eerstdaags een tevredenstellende verzekering zal krijgen'.

Op 11 april ontvangt de predikant het extract uit het gerechtsprotocol van

'De Magistraet en Gezworene Gemeente van de Stad Kampen, gaen Collegialiter naer de Kerk, om de Keurpredikatie aan te hooren, op Woensdag na drie Koningen, in den jare 1760.' Kopergravure door Simon Fokke uit *Nederlandsche Jaerboeken, inhoudende een verhael van de merkwaardigste geschiedenissen, die voorgevallen zyn binnen den omtrek der Vereenigde Provintien sedert het begin des jaers MDCCXLVIIC*. Collectie SNS Historisch Centrum.

Het burgerlijk en het kerkbestuur waren in de 18de eeuw veel nauwer met elkaar verweven dan in de huidige tijd.

het drostambt IJsselmuiden met uitspraak in het geschil tussen de kerkenraad van IJsselmuiden en de gebroeders Van Marle. Voor de kosten van de diaconie zullen gedurende een jaar en een dag burgemeester Van Knuth en zijn comparant borg staan. Voor de periode daarna zullen zij binnen een jaar ter arbitrage van de drost verdere zekerheid stellen. De afgevaardigden hebben daarmee genoegen genomen.

Hiermede is de zaak in ieder geval voorlopig geregeld. Hoe nu verder? De betaling van het kostgeld is kennelijk hervat, maar in de loop van het jaar is geen definitieve regeling tot stand gekomen. De kerkenraad krijgt het weer benauwd. Op 26 december vraagt de kerkenraad per brief aan de drost of de periode van een jaar en een dag is ingegaan op de dag van het overlijden van de burgemeester B. van Marle of op de dag van het passeren van de akte waarin is vastgelegd dat burgemeester Van Knuth en de advocaat Herweijer de borgstelling overnemen.

